

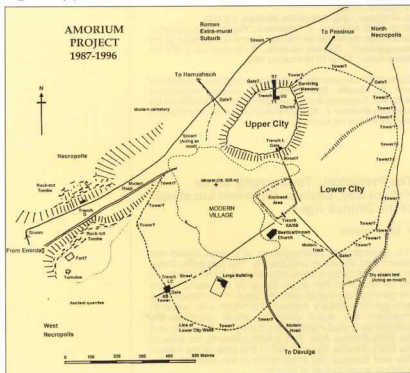
ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΝ ΑΜΟΡΙΟΝ, ΜΙΑ ΕΠΑΡΧΙΑΚΗ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ΣΤΗ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ

Όλγα Καραγιώργου
Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης

Dr Chris Lightfoot
Πανεπιστήμιο του Durham

Το Αμόριο είναι ονομαστό στην ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας ως γενέτειρα πόλη μιας βραχύβιας δυναστείας αυτοκρατόρων: του βραδύνου Μιχαήλ Β' (820-829), του δύσμοιρου Θεόφιλου (829-842) και του μέθυσου Μιχαήλ Γ' (842-867). Το Αμόριο είναι εξίσου διάσημο ως ο τόπος μεγάλης συμφοράς για τη Βυζαντινή αυτοκρατορία: της πολιορκίας, πτώσης και λεηλατήσής του από τα στρατεύματα του Άραβα χαλίφη Μοχαμέτ αλ-Μουτασίμ το 838. Η πόλη κατέχει εξέχουσα θέση στις σελίδες της βυζαντινής ιστορίας την περίοδο από τον 7ο έως τον 12ο αιώνα. Ο Λέων ο Γ' κατείχε τη θέση του στρατηγού στο Αμόριο προτού ανεβεί στον αυτοκρατορικό θρόνο το 717. Στο Αμόριο κατέφυγε και ο γιος του Κωνσταντίνος ο Ε' για ασφάλεια το 741/2, στη διάρκεια της στάσης του Αρτάβασδου. Και ήταν κοντά στο Αμόριο, στη μάχη της πεδιάδας της Παγκάλειας, που οι αυτοκρατορικές δυνάμεις, υπό τον Βάρδα Φωκά, νίκησαν τον στασιαστή στρατηγό Βάρδα Σκληρό το 978. Τέλος, στο Αμόριο ο αυτοκράτορας Αλέξιος Α' νίκησε τους Τούρκους το 1116.

1. Σχέδιο. Το Αμόριον.

Λόγω της θέσης της πάνω σε έναν από τους κυριότερους δρόμους που, διασχίζοντας τη Μικρά Ασία, συνέδεε την Κωνσταντινούπολη με τα ανατολικά σύνορα και το Αραβικό χαλιφάτο, η πόλη αποτελούσε θέση κλειδί στην άμυνα της Βυζαντινής επικράτειας. Τον 7ο αιώνα, το Αμόριο έγινε έδρα του στρατηγείου των "Ανατολικών" και πρωτεύουσα του "Ανατολικού θέματος", της μεγαλύτερης και σημαντικότερης επαρχίας της βυζαντινής Μικράς Ασίας. Κατά συνέπεια, δεχόταν συχνές επιθέσεις από τους Άραβες, ιδιαίτερα κατά τον 7ο και τον 8ο αιώνα. Το Αμόριο υπήρξε συχνά τόπος συγκέντρωσης των αυτοκρατορικών στρατών και χώρος διελεύσεως στρατευμάτων στις πορείες τους προς το μέτωπο. Επιπλέον, υπήρξε μάρτυρας πολλών πράξεων ηρωισμού και αυτοθυσίας για την προάσπιση όχι μόνο του Βυζαντίου αλλά και ολόκληρης της Χριστιανουσίνης, δεδομένου ότι στους λεγόμενους "Σκοτεινούς Αιώνες" η Μικρά Ασία αποτελούσε τον κύριο προμαχώνα κατά της εξάπλωσης του Ισλάμ.

Εκτός από τη χρησιμότητά του ως στρατιωτικής βάσης, το Αμόριο συγκράτησε και τον πληθυσμό του στη διάρκεια αυτής της ταραχώδους εποχής, κι έτσι υπήρξε, σύμφωνα με τις πηγές, μια από τις λίγες πόλεις της Μικράς Ασίας που

επέζησε των "Σκοτεινών Αιώνων". Σύμφωνα με μια αραβική πηγή, εδωρείτο ως η τρίτη μεγαλύτερη πόλη, μετά την Κωνσταντινούπολη και τη Θεσσαλονίκη, σε ολόκληρη τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Λόγω της θέσης του πάνω σε κύρια οδική αρτηρία, το Αμόριο δεν δεχόταν επισκέψεις στρατιών και στρατηγών μόνο, αλλά και αγίων ανθρώπων που πήγαιναν για προσκύνημα. Είναι γνωστό ότι ένας από τους πρώτους που επισκέφθηκε την πόλη ήταν ο Άγιος Θεόδωρος ο Συκεώτης, ο οποίος βαυματούργησε στο Αμόριο στα τέλη του 6ου αιώνα. Ο Άγιος Αντώνιος ο Νέότερος πέρασε από το Αμόριο κατά το πρώτο ήμισυ του 9ου αιώνα, αν και στον Βίο του φαίνεται ότι ο άγιος βρήκε τους κατοίκους του φιλόξενους, ενώ ο Δαμιανός Δαλασσηνός επισκέφθηκε το Αμόριο τον 11ο αιώνα, ταξιδεύοντας από την Έφεσο προς Ανατολάς. Είναι επίσης πιθανό να πέρασαν από το Αμόριο και Βάραγκοι προσκυνητές κατά τον 10ο-11ο αιώνα. Για παράδειγμα, ο Swein Godwinsson ταξίδεψε με ομάδα Άγγλων μέσα στη Μικρά Ασία το 1051, αλλά πέθανε από το κρύο στη διάρκεια του βαρύ ανατολικού χειμώνα.

Αρκετοί άλλοι άγιοι άνθρωποι συνδέονται με το Αμόριο, κάποιος είναι θαμμένος εκεί, ενώ άλλοι συνέχισαν το δρόμο τους για ν' ανταποκριθούν στο κάλεσμα τους. Για παράδειγμα, ο όσιος Βλάσιος του Αμορίου λατρεύεται ακόμη στις χριστιανικές κοινότητες των Βαλκανίων. Η πολιορκία του 838 υπήρξε η αιτία της λατρείας των 42 μαρτύρων του Αμορίου, η εορτή των οποίων πήρε τη θέση της στο θρησκευτικό ημερολόγιο, ενώ η αταλάντευτη πίστη τους δοξάστηκε σε ύμνο που συνέθεσε ο Ιωσήφ ο Υμνωδός, ο μεγάλος κληρικός του 9ου αιώνα. Η σπουδαιότητα του Αμορίου στη θρησκευτική ιστορία βασίζεται κυρίως στο γεγονός ότι η πτώση της πόλης κατά την πολιορκία των Αράβων το 838 σηματοδότησε την τελική ταπει-

νωση της εικονομαχίας και οδήγησε άμεσα στην επανόρθωση της ορθοδοξίας το 843. Η πολιορκία του Αμορίου υπήρξε λοιπόν κρίσιμη καμπή στη βυζαντινή ιστορία και στη μελλοντική ανάπτυξη της ελληνικής ορθόδοξης εκκλησίας.

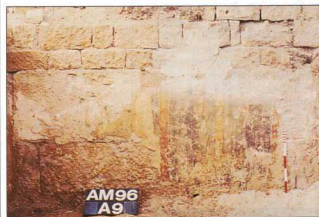
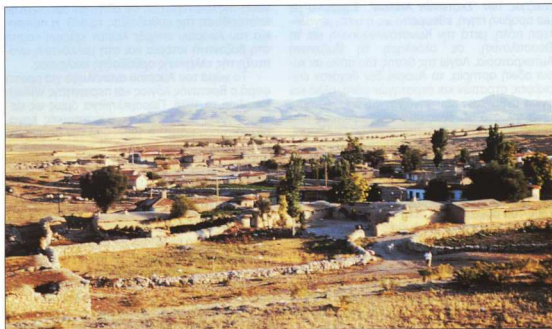
Το χώρο του Αμορίου ανακάλυψε για πρώτη φορά ο Βρετανός λόγιος και περιηγητής William Hamilton το 1836. Παραμελήθηκε όμως ως αρχαιολογικός χώρος και οι ανασκαφικές εργασίες άρχισαν μόλις το 1987, υπό τον οειμηγιστο καθηγητή R. Martin Harrison. Τα αποτελέσματα των εργασιών της τελευταίας δεκαετίας έδειξαν ότι ο χώρος είναι πολύ σημαντικός για τη μελέτη της Βυζαντινής Ιστορίας της Τέχνης και για την Αρχαιολογία. Οι ανασκαφές, έως σήμερα, έχουν επικεντρωθεί κυρίως στις στρατιωτικές και εκκλησιαστικές όψεις του χώρου, αν και ελπίζεται ότι κατά τις επόμενες περιόδους θα αποκτήσουμε περισσότερες πληροφορίες για τη φύση της βυζαντινής οικιακής αρχιτεκτονικής και για το μέγεθος και τη δομή της πόλης, ιδιαίτερα στη διάρκεια των "Σκοτεινών Αιώνων".

Οι ενδείξεις από τις έως τώρα ανασκαφές είναι ότι η πόλη περιτοχιζόταν από εντυπωσιακό περιφερειακό τείχος κατά την Πρώιμη Βυζαντινή περίοδο, που πιθανώς κατασκευάστηκε στα τέλη του 5ου αιώνα. Αυτά τα οχυρωματικά έργα προστάτευαν ολόκληρο το χώρο, καθώς περιέκλειαν τόσο την Άνω Πόλη, χτισμένη πάνω σε τεχνητό λόφο, όσο και την πολύ πιο εκτεταμένη Κάτω Πόλη. Τα τείχη επέζησαν κατά τους "Σκοτεινούς Αιώνας" και πιθανόν να καταστράφηκαν στην πολιορκία του 838. Στο μεταξύ, ένα δεύτερο σύστημα οχυρώσεων κατασκευάστηκε από τα απομεινάρια της ρωμαϊκής πόλης και τα νεκροταφεία της, γύρω από την Άνω Πόλη. Δεν διαθέτουμε ακόμη ακριβείς ενδείξεις για τη χρονολογία κατασκευής, αλλά φαίνεται πιθανότερο να πρόκειται για το τέλος του 7ου αιώνα. Κι αυτά τα οχυρωματικά έργα

2. Γενική άποψη από το Νότο, κοιτάζοντας προς την Άνω Πόλη.

3. Γενική άποψη, Μέρος της Κάτω Πόλης και το σύγχρονο χωριό του Χιάσρκιοι.

4 Τμήμα μεσο-βυζαντινής τοιχογραφίας στη νότια πτέρυγα της εκκλησίας στην Κάτω Πόλη.

καταστράφηκαν στη συνέχεια και αντικαταστάθηκαν από νέο τείχος κατά τη Μέση Βυζαντινή περίοδο.

Οι ανασκαφές στην Άνω Πόλη έδειξαν ότι εκεί ζούσε και ευημερούσε μια κοινότητα κατά τη Μέση Βυζαντινή περίοδο. Ανάμεσα σε άλλα τεκμήρια, υπάρχει και ένας φούρνος αγγειοπλάστη, που αποκαλύφθηκε το 1995, μοναδικό δείγμα του είδους στη βυζαντινή Μικρά Ασία. Δείχνει ότι το Αμόριο ήταν σημαντικό εμπορικό και βιοτεχνικό κέντρο έως τον 10ο και τον 11ο αιώνα. Εκτός όμως από τα τεκμήρια για την ύπαρ-

ξη βιοτεχνικού τομέα στην Άνω Πόλη, έχουν επίσης βρεθεί κτήρια κατοικιών, εξοπλισμένα με μεγάλα αποθηκευτικά δοχεία, ενώ το περίγραμμα μιας εκκλησίας είναι ακόμη ορατό στην επιφάνεια του λόφου. Αυτό το κτίσμα δεν έχει ακόμη ερευνηθεί. Αντιθέτως, το 1990 αποφασίστηκε η ανασκαφή άλλης εκκλησίας στην Κάτω Πόλη. Πρόκειται για εντυπωσιακό κτίσμα που αποτελεί τώρα το κεντρικό αξιοθέατο όλου του χώρου. Προσφέρει μια σαγηνευτική γενική εικόνα ολόκληρης της ιστορίας του βυζαντινού Αμορίου.

6. Τμήμα του μεσο-βυζαντινού περιμετρικού τείχους, που πιθανώς περιέκλειε κάποιο στρατόπεδο.

5. Γενική άποψη της εκκλησίας στην Κάτω Πόλη από τη νοτιοδυτική γωνία του νάρθηκα.

Το αρχικό κτίσμα της εκκλησίας της Κάτω Πόλης είχε μορφή βασιλικής με κλίτη, παρόμοια με τη μονή του Αγίου Ιωάννου του Στουδίου στην Κωνσταντινούπολη, και πιθανόν κτίστηκε στα τέλη του 5ου αιώνα. Αν και σχετικά μικρή σε σύγκριση με πολλές άλλες βασιλικές της Πρώιμης Βυζαντινής περιόδου, η εκκλησία του Αμορίου είχε πλούσιο διάκοσμο. Είχε δάπεδο με μαρμαροθετήματα στο βήμα και το ναό, οι τοίχοι έφεραν ορθομαρμάρωση, και είχε μαρμαρίνο τέμπλο και άμβωνα. Ένα μεγάλο τμήμα αυτού του άμβωνα ήρθε

στο φως το 1996 στη βόρεια πτέρυγα της εκκλησίας, όπου είχε επαναχρησιμοποιηθεί ως πλάκα δαπέδου. Το κτίσμα, όπως και τα τείχη της Κάτω Πόλης, υπέστη σοβαρές ζημιές από μεγάλη πυρκαγιά σε κάποια στιγμή της ιστορίας του. Ίσως αυτό συνέβη κατά την καταστροφή του Αμορίου το 838, και μας θυμίζει τη διήγηση που συναντάμε στις ιστορικές πηγές, σύμφωνα με την οποία οι κάτοικοι της πόλης κατέφυγαν σε κάποια εκκλησία για να σωθούν, όταν έπεσε η πόλη, και εκεί τους έκαψαν ζωντανούς οι Αραβες πορθητές.

8. Δείγμα εγχάρουτου λίθινου θραύσματος της Μεσο-Βυζαντινής περιόδου, που βρέθηκε στην εκκλησία της Κάτω Πόλης.

7. Βυζαντινές κατοικίες του 11ου αιώνα, πίσω από την οχύρωση της Κάτω Πόλης.

9. Γενική άποψη του περιβάλλοντος στην Κάτω Πόλη.

Αξιοσημείωτο είναι ότι η εκκλησία της Κάτω Πόλης σύντομα αναγεννήθηκε από τις στάχτες της, ανοικοδομήθηκε εξ ολοκλήρου και προικίσθηκε με πλήρη διάκονο. Μεταράφηκε σε βασιλική με τρούλλο, χαρακτηριστική της Μέσης Βυζαντινής περιόδου, και το σχέδιό της μπορεί άνετα να συγκριθεί με εκείνο της Αγίας Ειρήνης στην Κωνσταντινούπολη, όπως φαίνεται μετά την ανοικοδόμησή του 740. Η εκκλησία του Αμωρίου απέκτησε νέο μαρμαρίνο δάπεδο και νέος αμβώνας στήθηκε στο κέντρο του ναού. Οι τοίχοι του σκεπάστηκαν με τοιχογραφίες, ενώ η οροφή διακοσμήθηκε με ψηφιδωτά από γυάλινες ψηφίδες, από τις οποίες πολλές ήταν χρυσές.

Βρέθηκαν πολλά θραύσματα μεσο-βυζαντινών εκκλησιαστικών σκευών μέσα στα συντρίμια που γέμιναν το κτίσμα. Πολλά από τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα διατηρούν ίχνη πολύχρωμων διακοσμήσεων, ενδεικτικά της λαμπρότητας και της πολυχρωμίας του ναού στις μέρες της δόξας του. Επέζησε έως τον 11ο αιώνα και πιθανόν έως και τον 12ο, προτού εγκαταλειφθεί και ερημωθεί στη διάρκεια της Τουρκικής περιόδου. Από τα αρχαιολογικά τεκμήρια συμπεραίνεται ότι η εκκλησία δεν μετετράπη ποτέ σε τζαμί.

Τα αποτελέσματα των ανασκαφών από το 1988 έως το 1996 δείχνουν ότι, τουλάχιστον από το δεύτερο ήμισυ του 9ου αιώνα, η Άνω Πόλη αποτελούσε τον πυρήνα της βυζαντινής πόλης. Οι κάτοικοι του Αμωρίου όμως συνεχίσαν να χρησιμοποιούν τμήματα της Κάτω Πόλης, παρά το γεγονός ότι ήταν απροστάτευτη, καθώς βρισκόταν εκτός των τειχών.

Έτσι, και ενώ κάποιοι από τους κατοίκους της Μεσο-Βυζαντινής περιόδου συνέχισαν να χρησιμοποιούν και να προσέχουν την εκκλησία, άλλοι ζούσαν σε κατοικίες κτισμένες πάνω και πίσω από τα ερείπια των τειχών της Κάτω Πόλης. Τα νομίσματα που βρέθηκαν υποδηλώνουν ότι αυτά τα κτίσματα κατοικούσαν ακόμη κατά τον 11ο αιώνα, ενώ ένας θαμμένος σωρός, που περιείχε κι ένα νόμισμα του Κωνσταντίνου του 10ου (1059-1067) που βρέθηκε σε κάποιο δωμάτιο, αντανακλά τα αισθήματα αβεβαιότητας και ανασφάλειας που κατείχαν τους πάντες στη βυζαντινή Μικρά Ασία μετά την πρώτη τουρκική επιδρομή του 1068, και ιδιαίτερα μετά την πανωλεθρία του 1071 στο Μαντζικέρτ.

Η ήττα του αυτοκράτορα Ρωμανού Δ' από τον Τούρκο σουλτάνο Αλπ Αρσλάν στο Μαντζικέρτ αποτελεί μια ακόμη κρίσιμη γαμήτη στη βυζαντινή ιστορία. Για το Αμώριο σηματοδοτεί το τέλος της περιόδου δόξας και μεγαλοσύνης της πόλης. Υπό τους Βυζαντινούς, το Αμώριο είχε παίξει πρωταγωνιστικό ρόλο στη στρατιωτική, πολιτική και θρησκευτική ιστορία του μεσαιωνικού κόσμου.

Οι ανασκαφές βοήθησαν να χυθεί νέο φως στην ιστορία αυτή, εμπλουτίζοντας σημαντικά τα ήδη υπάρχοντα σπουδαία τεκμήρια. Ο χώρος του Αμωρίου όμως είναι πολύ μεγάλος και καλύπτει έκταση 70 εκταρίων. Έχουμε ακόμη πολλά να μάθουμε, και ελπίζουμε να βρεθούν τα αναγκαία κονδύλια ώστε οι ανασκαφές να συνεχισθούν και τον 21ο αιώνα. Αξίζει να δοθεί στο Αμώριο η ευκαιρία να αποκαλύψει περισσότερους από τους ασύγκριτους θησαυρούς του και να πάρει έτσι τη θέση που του αξίζει στην ιστορία του Βυζαντίου και την αρχαιολογία της Μικράς Ασίας.

Ευχαριστίες

Οι ανασκαφές στο Αμώριο γίνονται με την άδεια και υπό την εποπτεία του Τουρκικού Υπουργείου Πολιτισμού. Οφείλουμε να εκφράσουμε τις ευχαριστίες μας στις αρχές, τόσο σε τοπικό όσο και σε εθνικό επίπεδο, για τη γενναία υποστήριξη και βοήθεια που μας παρέχουν κατά την τελευταία δεκαετία.

Δημοσιεύσεις

Προκαταρκτικές αναφορές για τις περιόδους από το 1988 έως το 1995 παρουσιάζονται ετησίως στο *Anatolian Studies*. Για τα έτη 1995 και 1996 ετοιμάστηκαν αναφορές και για τα *Dumbarton Oaks Papers*.

Οι συγγραφείς

Ο Δρ Chris Lightfoot (Πανεπιστήμιο του Durham) και η Όλγα Καραγιώργου (Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης) είναι μέλη της διεθνούς ανασκαφικής ομάδας που εργάζεται στο Αμώριο.

Byzantine Amorion: A Provincial Capital in Asia Minor

Chris Lightfoot - Olga Karagiorgou

Amorion figures prominently in the pages of Byzantine history throughout the period between the seventh and twelfth century. Due to its location on one of the major highways across Asia Minor, linking Constantinople with the eastern frontier and the Arab caliphate, Amorion was a key stronghold in the defence of Byzantine territory. According to one Arab source, it was regarded as the third largest city, after Constantinople and Thessaloniki, in the whole of the Byzantine Empire. It survived well into the eleventh century and perhaps even into the twelfth, before it was finally abandoned and left to fall gradually into ruin and decay during the Turkish period.

The site of Amorion was first rediscovered by the British scholar and traveller William Hamilton in 1836. It has, however, largely been neglected as an archaeological site, and work only began there in 1987 under the direction of the late Professor R. Martin Hamson. The results of the past 10 years' work have shown that the site is a valuable storehouse of material for the study of Byzantine art history and archaeology. To date, the excavations are concentrated mainly on the initial and ecclesiastical aspects of the site, although it is hoped in coming seasons to gain much more information about the nature of Byzantine domestic architecture and about the size and layout of the city, especially during the crucial years of the Dark Ages. The excavations have helped enormously in shedding new light on the history of Amorion, a large site covering some 70 hectares of land, by augmenting considerably the relevant documentary evidence. However, much has yet to be learnt, and it is to be hoped that sufficient funds will be raised in order to allow the excavations to continue into the twenty-first century. Amorion deserves to be given the chance to reveal more of its unrivalled treasures and so to take its rightful place in the history of Byzantium and in the archaeology of Asia Minor.